
KRITIKAI SZEMLE

IN MEMORIAM

BALÁZS G. ÁRPÁD
(1887—1981)

1964 áprilisában, termékeny, alkotó életének nyolcadik évtizedének vége felé az öreg mester retrospektív kiállítást rendezett — mint mondta: az „utolsó kiállítást”.

Szombat volt, április 18-a, ünnepi megnyitó különös, meghatott hangulatban . . .

A mindenki által tisztelt mester búcsúzott számos tisztelőjétől. A jókívánságokat, gratulációkat fogadva, az ünneplés perceiben váratlanul kijelentette:

— Jövőre, meglátják, előkészíték . . .

Azóta sorozatban vettünk részt Balázs G. Árpád „utolsó kiállításainak” megnyitóján.

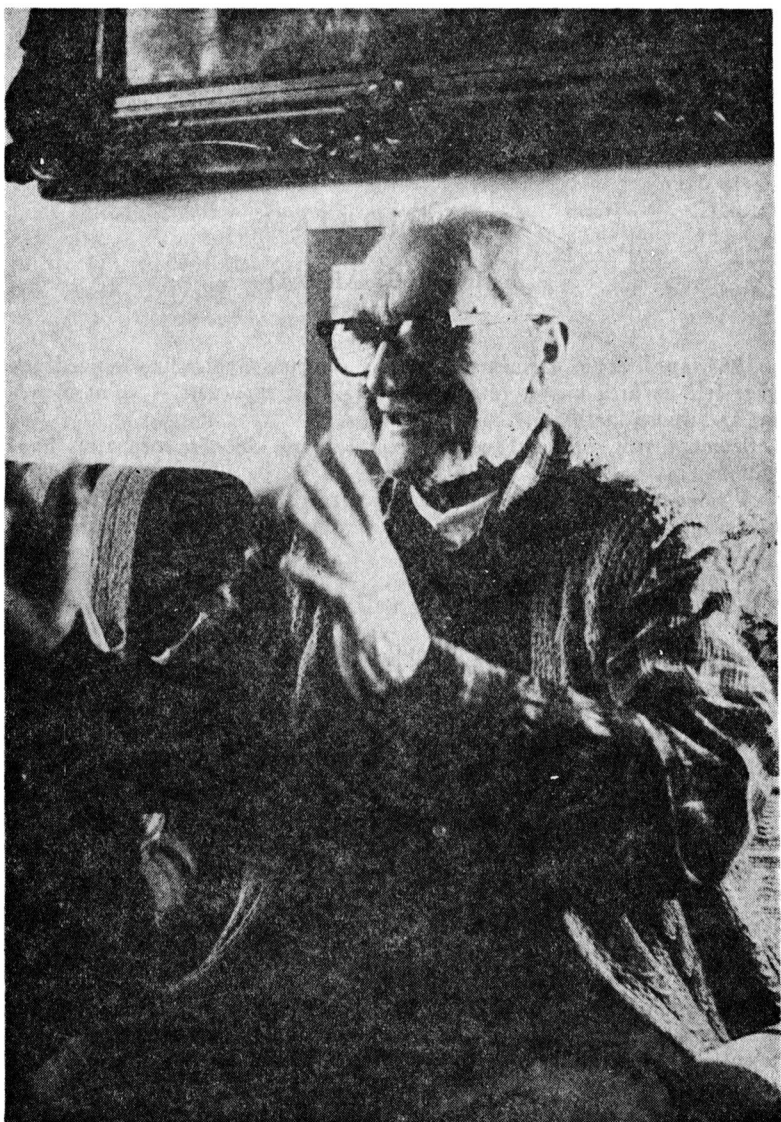
Így, az egyik „utolsótól” a másikig a következő kiállítás tervezése közben érte a halál. Azt szerette volna ugyanis, hogy 1982 tavaszán kiállítsa azokat a vázlatokat, monotípiákat és grafikákat, amelyeket „megtalált a papírjai között”, a termékeny évtizedek termésében.

A fáradhatatlan mester, aki mindig kiállításokat tervezett, mint a közönséggel való állandó kapcsolat szükségességét, végtelen optimistaként, úgy távozott, mint aki „nem fejezte be teljesen a munkáját”.

A „munkát” azonban már régen elvégezte a lehető legjobb módon.

1926-ban grafikai albumot jelentetett meg MUNKA (Le travaille) címmel, elkötelezve magát a munkásember mellett, s ez állandó motívuma marad; 1929-ben, amikor Zágrábban megjelenik a Zemlja, Balázs G. Árpádot belgrádi önálló kiállítása alkalmából Pavle Bihalji a *szocialista realizmus* kiemelkedő képviselőjeként említi; három évvel korábban pedig Cseh Károly a Szervezett Munkásban ezt írja róla: „Balázs kezében az ecset: fegyver, a vonal: élet, a szín: valóság, a tér: végtelenség”, megemlítve, hogy művészetét bátran a munkásosztály harcának szolgálatába állította; 1932-ben a Nyugat képzőművészeti kritikusa, Farkas Zoltán így összegez: „Már a kiválasztott nyolc versből látszik, hogy Ady hogyan befolyásolja az illusztrátor Balázs Árpádot: az, aki szenved és kétségbeesetten küzd az élet kilátástalansága ellen.”

Az említett album, valamint A hét napjai (1930), az Ady-illusztrá-

A kilencvennégy éves festő egyik utolsó fényképe (Augustin Juriga felvétele)

ciók, továbbá a Kapáló, a Kubikusok (1927) és a Proletárcsalád ebédje (1932) című képek jelzik Balázs G. Árpád útját és elkötelezettségét.

Ady költészeti víziójával ismerkedve, a gazdasági válság éveiben mint modelljeinek: az ácsoknak, kubikusoknak, hajósoknak és napszámóknak a sorstársaként maga is a történelem és az osztályharc jelentős korszakának krónikásává és sajátos költőjévé vált. Az első litográfiáktól kezdve, az olajfestményeken át a monotípiák és grafikák sokaságáig bebizonyosodik az a meggyőződése, hogy a festészetnek szolidaritást és hovatartozást kell kifejeznie. A motívum ábrázolásában Balázs a jogtalanok, a nincstelenség megrázó krónikáját tárja elénk. Színeivel a kérges tenyerek gyöngédségét, erős kontrasztjaival pedig a kilátástalansággal való meg nem nyugvást ábrázolja.

1966-ban Szabadka város Októberi Díjjal tüntette ki. Ez alkalommal megemlékeztek a festő életútjáról is:

Kassa környékén született 1887. november 1-én. A gimnáziumot Újvidéken végezte, ezt követően Baján és Kiskunfélegyházán tanult, majd Péterrévén volt tanító. Tehetsége a nagybányai művésztelepen kapott lendületet, s ezután a prágai akadémián fejezte be tanulmányait.

1975-ben a Forum Képzőművészeti díj odaítélésekor a bíráló bizottság kiemelte, hogy figyelembe vette „a művész sokéves munkásságát; azt az elkötelezettségét, hogy képzőművészeti eszközökkel ábrázolja a vajdasági embereket és környezetet; a művész rendkívüli népszerűségét a képzőművészet iránt érdeklődők körében, valamint grafikáinak, pasztelljeinek, monotípiáinak, olajfestményeinek a vajdasági modern művészetben elért értékét”.

A számtalan vázlat, grafika, album, olajfestmény, értékelés és katalógus a művész alkotói tevékenységéről, termékeny életéről tanúskodik, arról az emberről, aki az Oblik csoport tagja volt, de még inkább magános művész, aki átbarangolta Európát Prágától Belgrádig, de legjobban szerette Horgost és Szabadkát; olyan emberről, aki büszkén és megérdemelten tűzhette fel az Aranykoszorús Munkaérdemrendet.

A sajtó mindig nagy figyelemmel kísérte Balázs G. Árpád tevékenységét. Első bemutatkozásáról az Esti Újság tudósított 1921. szeptember 11-én. Kereken hatvan évvel később, 1981. szeptember 11-én a Magyar Szó közölte az értesítést: ez év szeptember 9-én Szegeden elhunyt Balázs G. Árpád festő.

Bela DURANCI

„A prágai iskola” — mondta szegény Balázs Árpád még a harmincas évek elején is, a szabadkai festők fölüeny mosolyától kísérve. Mert sehol semmi látható nyoma nem volt ilyen iskolának, iránynak, vagy festői felfogásnak, ha csak nem magának Balásznak a fiatalkori képein. A mosoly tehát indokoltnak látszott és hihetőnek is persze, hogy Párizs,

München, sőt Nagybánya mellett az új délkelet-európai főváros nem teremtett új irányt a képzőművészetben.

Ugyanakkor azonban, 1919 után a szerbek, horvátok és szlovének királyságából tényleg igen sok fiatal festő ment Prágába. Mintha valami különös vonzása lett volna a „zlatna Praha”-nak, neoreneszánsz tornyaival és a Hradzsín minden középkori építészeti stílust magában foglaló szépségével.

De hát az új művészet tüzét sehol sem a réginek a lángja gyújtja meg. Márpedig itt épp az addig sehol sem volt újról esett szó. Nemcsak a szabadkai festő szavaiban. Konjović például ugyanolyan lelkesen indult a Moldva parti Párizsba húszévesen és sosem bánta meg, hogy ott volt. Nemcsak azért, mert Prágában ismerkedett meg későbbi feleségével, a szőke Ema Mastovskával és Dobrovičtyal.

Ő is tanulni ment Prágába, de az akadémián semmit sem lehetett tanulni. A horvát Vlaho Bukovac egyenesen elriasztotta festői felfogásával a hazájából érkezett fiatalokat, akik csakhamar sorra otthagyták. És hát az újat kereső ifjúságot sehol sem akadémiák indítják útnak. Viszont Prágában az első világháború után éppen az újat keresés láza terjedt el olyan erővel, mint talán Párizsban sem.

Volt ebben valami az új köztársaság egész szelleméből, amely Masarykkal ugyancsak új, modern viszonyokat ígért teremteni. A leverett magyar forradalom irodalmi elitjének egy része is ott talált menedékre, úgyhogy nem ok nélkül hitték abban az időben, hogy Prága a demokrácia európai központja lett.

Az újat keresőknek nem példára van szükségük, hanem léghőrré. Az avantgarde mindenütt ismeretlen csapásokat vág magának, s a harci zaj, melyet eközben hallat, messzire eljut híveket toborozva. Prágában aránytalanul sokan csatlakoztak a modern művészeti mozgalmakhoz, s már-már úgy tűnt, valóban egy új központja született a fiatalok Sturm und Drang-jának, Párizst is háttérbe szorítva, s lelkesen küzdve minden ellen, ami régi, avas és elhasznált. A kivénhedt Monarchia romjain gyülekezett bár lelkesen az a művésznemzedék, amely egy véres háború forratagából kilépve indult el bátran és bizakodón az életbe.

A francia kubizmus és a német expresszionizmus zászlaja alatt csoportosultak a révületben, hogy amit művelnek, eredeti és csak az övék. Abban az időben, amikor Picasso, sőt a magyar Kassák is jóval határozottabban hozta meg a maga kánonját és a Montmartre kávéházaiban már megjelentek a szürrealisták.

Léghőrré és lelkesedés azonban sok mindent pótol, és miközben újra felfedeztette a világot, nem egykönnyen engedi el azokat, akiket megigézett. Két-három évig tartott a prágai csoda, akkor a fiatal festők vezére, Jan Zrzavi magára maradt, s leghangosabb fegyvertársainak még a neve is rég feledésbe merült.

Hát akkor mit hoztak mégis magukkal abból a „prágai iskolából” a

Hazafelé, monotipia, 1930, 30x23

hazatérők? Talán a nekivágás bátorságát, az előadás fölényét, s mindenekelőtt azt, amit egyébként sehol sem tanítanak: hogy az ifjúkori ol-tás egy életre szól. Minden művész ebből él.

Persze, ha élni hagyják. Balázst csakhamar magához kötötte a vidék és a család gondja. Kiszolgáltatotta magát vele! Zrzavit később a szocialista realizmus verte béklyóba, hogy végül letegye az ecsetet. Akik Párizsba kerültek, a művészet mégis csak páratlan és igazi központjában, mint Tartalja és Konjović, rendezni tudták magukban az ifjonti forrongást követő tapasztalatokat, s jóllehet Prágából a bátor fiatalság emléket őrizték meg csupán, műveik tanúsítják, hogy ez egyáltalán nem kevés.

Később illusztrációiban Balázs vissza-visszatér a „prágai iskolához”, a fiatalosan nagy lendületű expresszionista látomásokhoz, amelyek egy nagy művész kéznyomát viselték magukon.

Ha valaki azt mondaná, ez volt az igazi Balázs, őszinte szívvel helyeselnék neki.

HERCEG János

Az idős (kilencven körül járó) művésznél tett utolsó látogatásaimra emlékezek most.

A piac és a Kiserdő között álló háznak csak a felét lakta, a másik fele, hogy úgy mondjam, problematikus volt, még vita tárgyát képezte — ebből kifolyólag az egyik legidősebb jugoszláv festő télen is csak az udvaron keresztül, lépcsőket mászva közelíthette meg műtermét, mert hát mondanom sem kell, még teljes lendülettel dolgozott, még csak ezután akarta... Már a kapu alatt panaszkodni, pörölni kezdett. Tán éppen ez a totális rendezetlenség — ki tudhatja, talán századik születésnapjára megfelelő műterme lesz, megoldódik a hagyatéék kérdése stb. — a titka a hosszú életnek, tűnődtem.

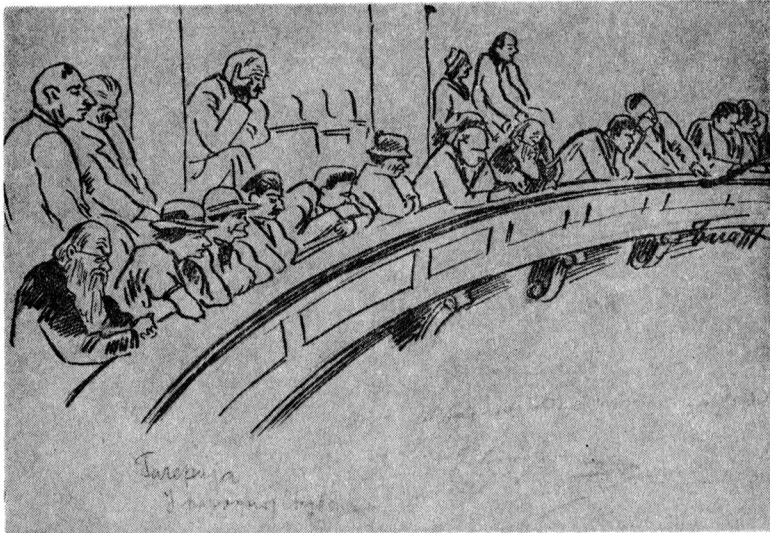
Minden alkalommal, azt hiszem erről már írtam is, a nagy lapos művész-koffer után szimatoltam (mindig máshová dugta, mindig máshonnan került elő — mert tűnnek el munkák, állandóan tűnnek el munkák, mondta), amelyben a maradék prágai anyag, a régi örvénylő monotípiák egy részét őrizte.

A kubizmus által letisztított, a szociális törekvések által feltöltődött expresszív figuravilágát tanulmányozva, ahol a végtelenbe lökött karokat tulajdonképpen a papiros széle, a kép rámája vágja, darabolja le — különben tényleges átlók —, mindinkább az volt az érzésem, a kilépő, nagy gesztusú figurák prototípusa ott dohog helyben, ott ül előtttem, hiszen csak úgy kilépve istenigazában lehetett befutni azt a kelet-közép-európai abszurd pályát Kassa, Péterréve, Pest, Szabadka, Prága, Nagybánya, Belgrád, Szeged, Nagyvárad, Horgos stb. között.

Jakacról prágai társáról mesélt (grafikát cseréltek, a nagy szlovén mű-

Cirkuszos család, monotípiá, 1940, 43x30

A belgrádi skupština karzatáról, 1932. IV. 25., tuss, karikatúra, 30x23.
A szabadkai Városi Múzeum tulajdona

vész lapja is ott volt a lapos bőröndben); Lubardáról, a legnagyobb jugoszláv festőről (akivel közös tárlatuk volt); egyszer meg azt mesélte, felvitt egy Ady-mappát az Irodalmi Múzeumba, gondolván, jó pénzért eladja, de már volt nekik (és tán nem is tudták, tettem hozzá gondolatban, hogy a legjobb Ady-illusztrációról van szó) stb. stb.

Gégeoperációja után, művésznykkendője alá rejtett alumínium csövön lélegzett — nem értem, miért írják ezt a szót g-vel —, akárha minden szavához külön fűjtaton gyűjtötte volna a levegőt: a szó szoros értelmében állandóan dohogva tehát.

Néztem, hallgattam, s csak így tűnt igazán figuráihoz hasonlatosnak: minden lélegzetével maximális erőfeszítés, gesztus!

Tudós fia halála után már nem láttam; Szegedre költözött másik fiához, és a minap ott is halt meg.

Szobám falán most elkülönül egy kép: a prágai ceruzarajzok egyik tökéletesen zárt, magában forgó kompozíciója — minden bizonnyal *Tánc* lehet a címe.

TOLNAI Ottó